

Do Latinské Ameriky se nestěhujte. Rady československého „globetrottera“ Václava Kotála

Lukáš Perutka

DOI: 10.21104/CL.2021.2.05

Do not move to Latin America.
The Advice of the Czechoslovak “globetrotter” Václav Kotál

Abstract

This study presents the activities of the Czechoslovak traveller Václav Kotál (1894–1976) in Latin America. Although, he is an obscure figure today, he was at the height of media fame in the 1920s on account of his walking journey from Buenos Aires to Chicago. Kotál made use of this popularity to put his compatriots off moving across the ocean. The aim of this work is therefore to present this intriguing historical figure, but, above all, conduct a critical qualitative analysis to evaluate: what motivated him to discourage his compatriots; whether his information was trustworthy; and how he influenced Czechoslovak interwar migration. The principal sources are contemporary newspaper articles and the Kotál's own publishing activities. These are supplemented by archival materials and academic literature.

Key words

Václav Kotál (1894–1976), Czechoslovak migration to Latin America, Argentina, Mexico, Travel

Acknowledgment

Tato práce vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Contact

Mgr. Lukáš Perutka, Ph.D., Středisko Ibero-amerických studií, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Hybernská 3, 110 00 Praha 1, Czech Republic; e-mail: lukas.perutka@ff.cuni.cz.

Jak citovat / How to cite

Perutka, Lukáš. 2021. Do Latinské Ameriky se nestěhujte. Rady československého „globetrottera“ Václava Kotála. *Český lid* 108: 217–238. <https://doi.org/10.21104/CL.2021.2.05>

Úvod

České vystěhovalectví do Spojených států amerických je v odborné literatuře poměrně probádaným tématem, v mnohem menší míře se ale autoři věnovali těm, kteří odcházeli do Latinské Ameriky. Existuje několik prací, které se týkají obecné roviny tohoto problému (Brouček – Vasiljev 1985; Barteček 1997; Perutka 2017), ale většina textů se věnuje spíše jednotlivým státům. Vzhledem k počtu emigrantů, a tudíž i dobového materiálu, lákala historiky především Argentina (Dubovický 1987; týž 1988; týž 1989a; týž 1989b; týž 1990), v menší míře pak Brazílie (Barteček 1988; Baďurová – Baďura 1995), Chile (Jiránek – Barteček 2013) nebo Paraguay (Kázecký 2001; týž 2002; týž 2003). Pro zbylé země subkontinentu ale podrobně zpracované migrační studie prozatím chybí, případně je tento fenomén pouze nastíněn v rámci širšího tématu vztahů Československa s jednotlivými státy, jako je Guatemala (Perutka 2014) nebo Uruguay (Zourek 2014). Velmi důležitou historiografickou literaturou jsou nedávno vydané sborníky *Emigración Centroeuropea a América Latina*, zkoumající tuto problematiku ze středoevropské perspektivy. Zejména pak třetí a čtvrtý díl, jež se zaměřují na propagandu, antipropagandu a popisy situace vystěhovalců v dobové literatuře (Opatrný 2005; týž 2006).

I přes zájem mnoha autorů ale stále nabízí problematika českého vystěhovalectví do Latinské Ameriky hodně zajímavých témat k probádání a jedním z nich je i působení československého globetrottera Václava Kotála. Ačkoliv na počátku 20. let 20. století šlo o mediálně proslavenou osobnost, v pozdější době upadl v zapomnění a dnes je jedincem naprosto neznámým. Kotál přitom působil několik let v Argentině, než se odtud odhodlal k pěší cestě napříč kontinentem do Chicaga. Tam dorazil v září roku 1922 za velké pozornosti krajanského i domácího tisku. Podle mnohých navázal na slavnou tradici českých cestovatelů, jako byl Emil Holub nebo Enrique Stanko Vráz.

Záměrem tohoto článku není hodnocení tohoto, bezpochyby výjimečného, sportovního výkonu, ale především Kotálova publikační činnost. On sám se totiž věnoval nejen popisům zážitků z cest, ale i psaní semi-autobiografických dobrodružných románů z prostředí Latinské Ameriky. Nádvkem uveřejnil i sloupky se svými názory na vystěhovalectví. Cílem tohoto příspěvku je tedy na jedné straně představení této zajímavé a zapomenuté historické osobnosti, ale především kritická kvalitativní analýza jeho publikační činnosti ve vztahu k československé migraci. Snahou je především zjistit, jak napovídá název textu, proč Kotál odrazoval své krajany od stěhování do Latinské Ameriky, do jaké míry jeho spisy odpovídají tehdejší realitě a nakolik se mu jeho snaha zdařila. Hypotézou pak je, že tak

činil na základě svých špatných zkušeností, které ale měly reálný základ, a tudíž dokázal řadu lidí ovlivnit.

Obecné problémy migrace do Latinské Ameriky po vyhlášení nezávislosti Československa

Masové vystěhovalectví z českých zemí začalo již v polovině 19. století a směřovalo především do Spojených států amerických. Rakouské úřady si s tímto fenoménem zprvu nevěděly rady, ale nakonec jej tolerovaly a povolovaly za předpokladu, že muži mířící za oceán měli splněnou vojenskou službu. Nadto státní i místní administrativy regulovaly propagandu, jež označovaly za nabádání k emigraci. Když bylo v roce 1918 ustaveno nezávislé Československo, jeho vláda zastávala prakticky stejnou politiku jen s drobnými úpravami, které reflektovaly technický, a především společenský pokrok.

Mladá republika samozřejmě neviděla ráda odcházet své občany, kteří byli potřeba k hospodářskému růstu v době poválečné krize. Nadto odpadl i jeden z tradičních důvodů emigrace, a sice politický odboj vůči Habsburské monarchii a jejímu útlaku. Přesto zájem o život za oceánem neutuchal, byť se geograficky přesunulo jeho těžiště z Čech a Moravy na Slovensko a Podkarpatskou Rus. K obdobné změně došlo i za Atlantikem. Předválečné dominantní postavení Spojených států amerických, jakožto hlavního lákadla Evropanů, bylo silně poznamenáno činností tamních zákonodárců. Ti rozhodli již v roce 1921 o zavedení tzv. kvótového systému, který udílel každé evropské zemi určitý počet osob, které se mohly do Spojených států jakožto vystěhovalci dostat. Tento zákon měl čelit pandemii španělské chřipky na jedné straně a hrozbě globálního komunismu na straně druhé. Sice šlo o prozatímní opatření, avšak stalo se permanentním díky slavnému zákonu Immigration Act z roku 1924. Pro Československo to znamenalo, že mohlo každý rok v USA najít nový domov pouhých 3 073 osob.¹ Někteří se snažili nařízení obejít přes Kanadu nebo Kubu, přes dvě stě osob dokonce skončilo v Mexiku,² ovšem nakonec se migranti smířili s realitou a hledali vhodnější země k usídlení, mimo jiné v Latinské Americe (Dubovický 1987: 140–144).

Tato změna kurzu ale představovala problém, neboť ve Spojených státech byla silná krajanská komunita, která dokázala nově příchozím

1 Národní archiv České republiky (NÁČR), fond Ministerstvo sociální péče 1918–1951 (MSP), karton 3891, Konzulát ČSR v Pittsburghu Ministerstvu sociální péče, 22. 4. 1925, číslo dokumentu I–26.

2 Tamtéž, karton 3797, Vladimír Smetana Ministerstvu zahraničních věcí, 12. 4. 1924, č. d. 301/pol., s. 2.

poskytnout práci, případně sociální zabezpečení, což ale nebyl případ latinskoamerických republik,³ a tudíž starost o migranty, jak doma, tak za oceánem, přešla na československou vládu, konkrétně do pravomoci ministerstva sociální péče. V roce 1922 byl vydán zákon o vystěhovalectví, který omezoval agitaci, ale rovněž poskytoval právní ochranu emigrantům. V praxi to také znamenalo, že se ministerstvo rozhodlo zajistit všem jednak nezbytnou zdravotní prohlídku, ale i všechny dokumenty tak, aby nebyli v zahraničí odmítnuti. Došlo proto k otevření dvou stanic ve Svatobořicích u Kyjova a v Praze-Libni, které dostaly tuto agendu na starost.⁴ Na druhé straně ale část administrativy státní úředníci delegovali i na dobročinné organizace jako Červený kříž nebo Spolek svatého Rafaela, případně rovnou na rejdařské společnosti. Přičemž ale úzkostlivě kontrolovali jak jejich činnost, tak i propagační materiály, zejména brožurky a plakáty.⁵ Díky tomu už nebyla možná, na rozdíl od 19. století, živelná migrace, podobně jako masové odcházení „na černo“ (Brouček – Vasiljev 1985: 72).

Československá vláda sice nemohla migraci zakázat, jelikož by lidé stejně odcházeli ilegálně, ale snažila se ji regulovat a stejně tak od ní odrazovat. Například na sklonku roku 1923 se objevilo několik článků sepsaných přímo na ministerstvu sociální péče, které varovaly před vystěhováním tím, že popisovaly špatné zkušenosti.

„Došla právě autentická zpráva z Argentiny, že nepravdivými zprávami o zemědělských vyhlídkách byli vylákáni do Argentiny četní vystěhovanci, kteří, přišedše do Buenos Aires, koupili si od různých společností půdu ve vnitrozemí, od které musili však utéci, poněvadž nebylo pomýšlení na jakékoliv její obdělání; byla porostlá pralesem, který nebylo možno vykáceti pro kamenitý útvar země. Vystěhovanci stali se obětí nesvědomitého lákání agentů. Ježto naši vystěhovanci bývají k vystěhování se do Argentiny lákáni často nejrůžovějšími sliby – slibuje se jim na př. přiděl půdy zdarma – varujeme vystěhované před veškerými takovými lákadly, jež nejsou z největší části ničím jiným, než podvodem na nich páchaným.“ (Výstraha 1923)

3 K roku 1925 máme následující a poměrně přesnou statistiku o počtu Čechoslováků v zemích Latinské Ameriky: Argentina 8 000, Brazílie 1 500, Mexiko 210, v ostatních státech pak zanedbatelný počet. Viz Klíma 1925: 170–174.

4 NAČR, f. MSP, k. 468, *Zpráva o československém vystěhovaleckém ruchu přes severoněmecké přístavy r. 1920*, 21. 3. 1921, č. d. 271/adm.res, s. 5–6.

5 Tamtéž, k. 3826. V tomto kartonu se nachází celá řada propagačních materiálů lodních společností, které mají oficiální kolek i razítko sdělující „schváleno“.

V této rétorice se pak pokračovalo prakticky až do druhé poloviny dvacátých let. Vycházely články s výmluvnými titulky jako *Vystěhovalecký mor na Myjavsku* (Vystěhovalecký mor 1923), *Hrozná utrpení vystěhovalců v Argentině* (Hrozná utrpení 1923) nebo *Československý konsul obchodníkem lidským masem* se sugestivním perexem o utrpení československých kolonistů jako otroků v roce 1924 v Guatemale (Československý konsul 1928). Ministerstvo se ale nesoustředilo pouze na publikační činnost, pravidelně rozesílalo oběžníky pro všechny pasové úřady, které instruovaly okresní administrativy, aby vystěhovalce od jejich úmyslu odrazovaly. V roce 1923 se to týkalo například Mexika, kde byly špatné podmínky na trhu práce.⁶

Tato strategie ale narazila u již usdlých krajanů v Latinské Americe, zejména kolonie v Argentině, která byla nejpočetnější a měla i svou mediální platformu, týdeník *Jihoaamerický Čechoslovák*. Na jeho stránkách pak krajané neváhali deklamovat své rozhořčení z vládního postupu. Podle jejich názoru by mělo ministerstvo sociální péče vystěhovalce podporovat a nikoli je odrazovat. Také by měli získávat informace z relevantních zdrojů od lidí se zkušenostmi, a ne různých dobrodruhů, co za oceánem pomýšleli na horentní výdělky bez práce (Ministerstvo 1924). Výše zmíněné články si totiž našly cestu i do argentinského deníku *La Prensa*, což vyvolalo pobouření, zkomplikovalo to situaci krajanům, a dokonce hrozila i diplomatická roztržka. Čechoslováci v Buenos Aires proto hbitě zareagovali a dali do tisku omluvnou reakci. „Československá kolonie usazená v Argentině již několikrát dala na vědomí svůj protest vůči zálučné proti-argentinské kampani, kterou rozpoutalo [československé] ministerstvo sociální péče, o čemž seznámila své čtenáře na stránkách těchto novin.“ (Un memorial especial 1924)

Tato poměrně ostrá reakce, stejně jako hrozba mezinárodních potíží nakonec přiměly ministerstvo sociální péče k revizi své strategie vůči vystěhovalcům. Byla rovněž vytvořena meziresortní komise, která zpracovávala materiály osobností, jež byly vyslány studovat situaci migrantů v Jižní Americe. V roce 1926 to byl vyslanec v Brazílii Vlastimil Kybal. Ten toho roku získal *agrément* také pro Argentinu a mimo předávání pověřovacích listin asi měsíc zjišťoval situaci tamní kolonie.⁷ O rok později podnikl mnohem ambicióznější roční výpravu rada z ministerstva obchodu Ferdinand Hýža, který sepsal rozsáhlý analytický materiál k situaci krajanů v Argentině, Paraguayi, Uruguayi a Brazílii.⁸

6 Např.: NAČR, f. MSP, k. 3895, Gustav Habrman všem pasovým úřadům v Československé republice, 30. 11. 1923, č. d. 47.714/I/H.-1923.

7 Hoover Institution Archives Stanford University (HIASU), f. Vlastimil Kybal papers, k. 8 – Diplomatické paměti Vlastimila Kybala, složka 6 – Diplomatická činnost v Brazílii a Argentině, 1925–1927, V. část, s. 107–108.

8 NAČR, f. Československý ústav zahraniční I 1928–1941, k. 33, Ferdinand Hýža, *Zpráva o cestě do Jižní Ameriky*.

Oba ve svých zprávách popsali situaci krajanů jako uspokojivou, byli jimi také vřele přivítáni coby první zástupci vlády nezávislého Československa.⁹ Jejich materiály pak byly analyzovány zmíněnou meziresortní ministerskou komisí a byla přijata nová opatření týkající se vystěhovalcké politiky. Předně byla založena v roce 1928 Česká kolonizační společnost, která měla zabránit tomu, aby soukromníci lákali migranty se svými projekty, které buď rovnou neuspěly, nebo byly podvodného charakteru.¹⁰ Spolu s ní byl zřízen také Československý ústav zahraniční, ten měl za cíl shromažďovat informace o krajanech v cizině, udržovat s nimi kontakty, publikovat o nich zprávy, a především se o ně starat (Brouček – Vasiljev 1985: 72; Dubovický 1988: 203–207).

Argumentace Václava Kotála k odrazení vystěhovalců

Odrazování od vystěhování ministerstva sociální péče se zakládalo především na zdrojích, které byly anonymní, alespoň co se týče veřejných dokumentů. Jednu z výjimek představoval Václav Kotál. Ten nebyl oficiálním zdrojem přímo československé vlády a jeho články vycházely nezávisle na jejích institucích. Z archivů nicméně vyplývá, že byly jeho články a publikace úředníky analyzovány a velmi pravděpodobně tak přispěly

9 Po vyhlášení nezávislosti Československa bylo pro Jižní Ameriku zřízeno v roce 1920 vyslanectví v Rio de Janeiru. Tamní titulář ale Argentinu ve své funkci nenavštívil, učinil tak až jeho nástupce Kybal, který získal na rozdíl od svého předchůdce i pověření pro Argentinu. V Buenos Aires byl zřízen ve stejném roce pouze konzulát, ale na něm zase krajanům vadilo, že jeho představitel (Jiří Max) byli spjati se službou rakouskému mocnářství a nepocházeli z argentinské krajanské kolonie. Proto vnímali Kybala a Hýžu jako první představitele nezávislého Československa (Kazimour 1937: 118).

10 Neúspěšných československých kolonizačních projektů byla celá řada, několik v Mexiku, jeden v Guatemale, další v Panamě, Brazílii, Argentině. Za čestnou výjimku můžeme považovat zemědělskou kolonii Fram v Paraguayi, ale ani ta se nevyhnula kritice a vyšetřování. Neúspěšné kolonizační projekty československé vlády pěkně shrnuje Ivan Dubovický. Správně usuzuje, že se tímto problémem začala zabírat pozdě, až na konci dvacátých let, když svět zasáhla hospodářská krize. To mělo za následek krach takřka všech těchto plánů. Na závěr pak sumarizuje: „*Pod dozorem MSP tyto instituce [např. ČÚZ] zkoumaly všechny návrhy na kolonizaci v Argentině, ale po několika neblahých zkušenostech neměly odvahu realizovat rozsáhlejší projekty, o nichž měly mnohdy jen kusé a rozporuplné informace. Přitom výběr vhodných projektů byl determinován okolností, že československé finanční kruhy o ně neprojevovaly (až na výjimky) zájem kvůli nejistým krizovým poměrům, komplikovaným napjatou mezinárodněpolitickou situací v Jižní Americe...*“ (Dubovický 1988: 208, 213–222)

k antiemigračnímu narativu státních institucí.¹¹ Kotála, který byl na vrcholu slávy a svým publikačním úsilím v rozmezí let 1921–1927 vystěhovalce varoval, bychom tak mohli označit jako neoficiálního posla špatných zpráv o situaci krajanských kolonií za oceánem. V této části se pokusíme zodpovědět otázku, co jej k této kritice vedlo. Z jeho spisů a biografických článků zjistíme, že k tomu měl celkem čtyři hlavní důvody.

Předně je to samotný pohnutý životní osud tohoto českého dobrodruha. Tak jako mnoho jiných vystěhovalců se i Václav Kotál narodil do chudé rodiny v Bratřicích u Pacova. Bylo to 12. září 1894 otci Janovi a jeho manželce Marii, rozené Urbánkové, dceři domkaře z Drahoňova.¹² Jeho dětství odpovídá jeho sociálnímu zázemí, vychodil obecnou školu ve Velké Chýšce a měšťanskou v Pacově. Poté se dostává do učení na ševce, pravděpodobně v Praze, ačkoli to nemůžeme ověřit. Určitě se tam vyskytoval v roce 1911, kdy byl rozsudkem zemského soudu v Praze potrestán na tři týdny vězení kvůli krádeži.¹³ Jeho životopisci tuto epizodu přecházejí a eufemisticky vysvětlují někde romantickou povahou (Zamastil 1923b: 1), jinde dobrodružnými touhami, titanismem mládí a tužbou po velkých činech (Cvek 1966). Tyto vlastnosti jej také měly v roce 1914 přivést do Argentiny. Vzhledem k jeho semi-autobiografickým vzpomínkám ale můžeme odhadnout, že se pouze snažil vyhnout vojenské službě podobně jako řada dalších emigrantů.

Jeho šestileté působení v Argentině není příliš dobře známé, snad proto, že se o něm sám Kotál raději moc nezmiňoval, neboť bylo plné zklamání a častých změn zaměstnání. On sám uvádí, že působil u policie, nejprve v Patagonii a později na severu země. Právě na jihu měl dopomoci k útěku svému krajanovi Albertu Hřebíkovi z Pacova (Kotál 1930: 7–36). Podle jiných vyprávění ale můžeme potvrdit tuto výpověď jen částečně. Kotál se měl dostat do Argentiny těsně před první světovou válkou, a to společně se

11 Např. v materiálech ministerstva zahraničí nalezneme složku dokumentů, která putovala i na ministerstvo sociální péče. V ní se nachází zhodnocení kolonizačního projektu Jakuba Drozdy v Mexiku a jako příloha je zde i Kotálův článek, který posloužil jako důkazní materiál k odmítnutí Drozdova projektu oběma ministerstvy. Viz: Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV), f. V. sekce – administrativní 1918–1939, k. 495. Ministerstvem sociální péče byla sledována i Kotálova cesta do Argentiny v letech 1926 a 1927. NAČR, f. MSP, k. 3966, Václav Kotál, jeho činnost v Argentině a P.V.V., složka č. 9634/1927.

12 Matriční kniha narozených Velká Chýška. Kniha 9A (1885–1907), s. 105, přístupná ze systému Digitální Archiv <<https://digi.ceskearchivy.cz/8193>> [cit. 2020-06-25].

13 Tamtéž.

svým krajanem, což byl pravděpodobně Hřebík.¹⁴ Během několika měsíců ale oba zjistili, že vystěhovalecký život pro ně nebude to pravé, a rozhodli se ze země odjet. Mezitím se ale v Evropě rozhořela první světová válka a jejich loď se proto vrátila zpět do Buenos Aires. Poté se skutečně Kotál měl nacházet v Patagonii, kde si měl právě od Hřebíka vypůjčit peníze. Pravděpodobně to tedy bylo naopak a československý dobrodruh nebyl v roli zachránce. Nejspíše v roce 1916 se dostal do provincie Gran Chaco, konkrétně do osady Presidencia Roque Sáenz Peña.¹⁵ Ta byla založena v roce 1912, ale už o rok později se tam dostávají první české rodiny, které neuspěly s pěstováním bavlny v Texasu. Konkrétně šlo o Petra Šašvatu z Velkých Bílovic, kterého tam následovala řada krajanů (Dubovický 1987: 155–157). Kotál sám sebe označoval za jednoho ze zakladatelů, ale to nebyla pravda, neboť dorazil o několik let později. Jeho působení bylo krátké, dle svědectví české kolonie pracoval na plantážích a po večerech se místním vychloubal svým majetným příbuzenstvem. Jinak ale poctivě pracoval a „dělal dobrotu“ („Cestovatelská“ činnost 1926).

Další dva roky o Kotálovi krajané nevěděli, ale z jeho povídek a na základě konceptu jednoho dopisu je pravděpodobné, že narukoval do armády. Jeho situace tak musela být skutečně zoufalá, neboť strach z vojenské služby byl jeden z důvodů, proč odešel z Rakousko-Uherska. Měl se zúčastnit několika kampaní proti Indiánům, ale šlo spíše o pár šarvátek, protože na konci roku 1917 byly boje stejně jako *conquista* Chaca dokončeny. Z Argentiny se proto Kotál vydal na sever a přes území Paraguaye se dostal do brazilského státu Mato Grosso, kam jej přivábily zprávy o bohatých zásobách zlata. Soudě z jeho dalšího počínání se nezdá, že by dobrodruh sám nějaké našel. Dle jeho výpovědi absolvoval totiž brzy cestu do Bolívie a Peru, odtud na jih do Chile, kde překročil Andy a opět se dostal do Argentiny. V roce 1919 se znovu vrací na sever do Presidencia Roque Sáenz Peña.¹⁶

Byť Kotál zlato nenalezl, byly tyto dva roky velmi formativní, neboť po návratu mezi krajany se mu zase nevedlo, byl obviněn ze zpronevěry,

14 Ke společným počátkům s Kotálem v Argentině se přihlásil později jistý František Veselka. NAČR, f. MSP, k. 3966, Dopis Veselky pro MSP, 14. 12. 1926. Je možné, že Hřebík byl pouze pseudonym. Nicméně jasno do tohoto problému nevnáší ani matrika narozených z Bratřic, kde nenajdeme ani jednoho ze jmenovaných.

15 Sami krajané z Chaca Kotálův příchod přesně nezaznamenali, ale pravděpodobně patřil do skupiny příchozích z roku 1916, jejíž některé členy se po letech už nepodařilo identifikovat. Třetí skupina pak dorazila až v roce 1918, což časově nevychází. Viz Kazimour 1937: 64–65.

16 Archiv Náprstkova muzea (ANM), f. Václav Kotal, NAD 31, Koncept Kotálova dopisu neznámému adresátovi.

a proto raději nastoupil k policii. Ani tam se nebyl schopen uživit, takže se rozhodl k radikálnímu kroku. Z Argentiny dojet pěšky přes Chicago do Prahy. Z dobových záznamů je očividné, že Kotál neměl zájem farmařit a střídání různých zaměstnání, kde se mohl jako nekvalifikovaná síla uplatnit, mu příliš prostředků nevyneslo. Ačkoliv se ve své knize holedbal: „*Co by mi byly platny peníze? Ty v mém životě neměly valné ceny, neboť jsem si je mohl vydělati všude.*“ (Kotál 1930: 31) Zdá se, že to neplatilo v Argentině, odkud musel jít do Prahy pěšky, neboť neměl na lodní lístek.

Druhou zkušeností z jeho pochodu po Jižní Americe bylo seznání, že na cestách se pořád něco děje, a pokud ne, dá se to nějak přikrášlit. Právě v této době tak můžeme najít původ Kotálových literárních ambicí. Když vyrazil z Argentiny, začal o svém putování psát krátké příhody, které zaslal do redakce chicagské *Svornosti* asi nejčtenějších krajanských novin v Americe. Jeho články v tomto periodiku nejsou příliš věrohodné, neboť si v nich Kotál přímo odporuje, nebo rovnou vymýšlí. Literárně jsou pak velmi slabé a kvalitou odpovídají spíše brakovým dobrodružným románům. Senzacechtivé čtenářstvo v Chicagu to ale příliš nezajímalo a jeho zážitky si získaly mnoho příznivců (Kotal, český globe-trotter 1922: 237).

Když v září roku 1922 dorazil do Chicaga, přivítaly jej tisíce krajanů, které jeho příběh zaujal. Psaly o něm i místní anglické, německé a polské deníky, přičemž *Svornost* mu věnovala celou jednu stranu.¹⁷ Kotál se na podzim na americkém střeozápadě stal věhlasnou osobností, poutal na sebe pozornost, poskytoval rozhovory, přednášel a besedoval s místními Čechoslováky a vybíral od nich peníze na další část svého pochodu přes Aljašku, Vladivostok, Čínu a Indii do Prahy. K velkému údivu všech ale ve Wisconsinu celou akci stornoval a vrátil se domů lodí. On sám ohlásil, že cestu pouze přerušil, kvůli nemocné matce (Přerušená pouť 1922), ale protože záhy žádal prezidenta Masaryka o prostředky na polární výpravu, můžeme soudit, že s pokračováním pochodu nepočítal.¹⁸

V Praze si nejprve postavil domek a publikoval názorové články a své dobrodružné povídky v regionálních kalendářích, kde odrazoval od vystěhování. Těto činnosti si pak v roce 1926 všimly Pražské vzorkové veletrhy, které jej vyslaly do Jižní Ameriky, kde měl zjišťovat obchodní možnosti, psát zajímavé články, i o tamních krajanech, a nakonec splavit Amazonku (Cestovatel 1926). Očekávání ale nenaplnil a po roce cest mezi Argentinou,

17 Archiv Městského muzea Antonína Sovy v Pacově, fond Věnceslav Kotál, číslo 61, Výstřížek článku U Velkého cíle ze *Svornosti*, bez data i stránkování, ale pravděpodobně ze září roku 1922.

18 ANM, f. Václav Kotal, NAD 31, Kancelář prezidenta republiky Věnceslavu Kotalovi, 16. 3. 1923, č. d. 5382/23.

Paraguayí a Uruguayí se vrátil do Prahy. Do povědomí veřejnosti se dostal ještě jednou až na sklonku života. V roce 1971 na počest 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa realizoval stodenní mírový pochod okolo republiky. Ve svých 78 letech dokázal denně ujít 50–70 kilometrů a vysloužil si přezdívku chodec-nezmar.¹⁹ O pět let později 11. května 1976 Václav Kotál umírá v Praze na srdeční vadu.²⁰

Kotál o svých vlastních špatných zkušenostech z Latinské Ameriky nikdy nepsal ucelenou práci, ačkoliv to měl podle všeho v plánu.²¹ Alespoň střípky z jeho marného pachtění jakožto československého vystěhovalce v Argentině ale můžeme nalézt v kompilaci několika jeho semi-autobiografických povídek, která vyšla pod všeríkajícím titulem *V zemi zlata a utrpení*. Ameriku označuje jako kontinent mnoha možností, kde se dá sice zbohatnout (nalézt zlato), ale hrdinové jeho tragických příběhů končí jako otroci, trestanci nebo mrtví. Na závěr proto autor udílí radu: „*Ačkoliv žijí v daleké cizině naši boháči, kteří dosáhli blahobytu, radím každému, aby dříve, než pojede do ciziny, přečetl si moji knížku.*“ (Kotál 1930: 152) Třebaže tedy neznáme ani my, ani tehdejší čtenáři detailně jeho pobyt v Latinské Americe, minimálně víme, že tamní zkušenost ovlivnila jeho negativní postoj k vystěhovalectví, který se objevuje v jeho dalších článcích.

Kotál strávil na cestách po Latinské Americe asi osm let, přičemž si všiml špatných podmínek pro vystěhovalce, což byl druhý důvod, proč se je snažil odradit. Ve svých článcích dokonce zašel tak daleko, že doporučil krajanům v Americe neposílat peníze do Československa, neboť lidé tam žijí mnohem lépe, rozmařile a plýtvají prostředky. Tento kontroverzní názor pranýřovalo *Rudé právo*, které jej považovalo za urážku dělníků a jejich práce (Jak o nás mluví 1923: 5–6). Jinak ale jeho kritika směřovala spíše k zemědělcům, protože městům se více vyhýbal.

Když v roce 1922 procházel Mexikem, dostala se Kotálovi informace, že někteří jeho krajané uvažovali o stěhování, proto sepsal článek, aby je odradil. Podle něj bylo a bude Mexiko stát hornický a průmyslový a zemědělci by se tu neměli pokoušet usazovat, obzvláště pokud neměli k dispozici značný kapitál, aby investovali do transformace přírodních poměrů. Jih země (státy na poloostrově Yucatán nebo Chiapas a Oaxaca) byly kraj zemědělsky

19 Státní okresní archiv Pelhřimov, f. Místní národní výbor Bratřice 1945–1990, číslo 75/2014, Kronika obce Bratřice sv. 2, 1972–2001, blíže neidentifikovaný novinový výstřižek, s. 19.

20 Tamtéž, zápis na stranách 133–134.

21 Kotál se v novinách svěřil, že plánuje knihu s názvem *Pěšky kolem světa*. Vzhledem k tomu, že cestu nakonec nerealizoval, nevyšla ani tato publikace. Viz Un andarín checo-eslovaco 1922.

nevyčerpatelný, kukuřice se tam sklízela dvakrát do roka, cukrová třtina se plazila po zemi až deset metrů, zrno se ani nemuselo zahrabat a samo vyklíčilo a vyrostlo. Nicméně tam mnoho lidí nežilo kvůli nezdravému podnebí, většina obyvatelstva byla vyhublá a žlutá od bahenní zimnice. Podle Kotála by se tamní podmínky daly uzpůsobit, ale to by musely přijít stovky kolonistů a vykácat deštný prales. Střed Mexika měl sice zdravější podnebí, ale panovala tam značná sucha, co ničila úrodu. Rolnické státy se nacházely na severu, ale půda tam málo vynášela, neboť se úrodu díky špatným komunikacím nedařilo poslat na trh. Na závěr proto Kotál neradil žádnému hospodáři, aby přesídlil do Mexika, protože by to byla jeho zhouba. *„Každá propaganda vedená za účelem povzbuzení emigrace do Mexika, zakládá se na nepravdě, neboť příznivé zprávy bývají sebrány nějakým cestujícím, který třeba ani nohou na tuto zem nevstoupil.“*²²

Obdobně viděl Kotál i kolonizaci v Argentině, s níž byl díky svému pobytu v Presidencia Roque Saenz Peña poměrně dobře obeznámen. Pokud k ní lidé přistoupili zodpovědně, usadili se tu trvale a investovali prostředky do své domácnosti, mohli mít úspěch. Bohužel mentalita většiny nových osadníků byla taková, že měli v plánu zbohatnout za rok, a pokud se jim to nepodařilo, tak odcházeli. Případně vytrvali, ale jen do nejbližší neúrody. Problémem byla podle Kotála i proměnlivá cena průmyslových plodin na světové burze. Pokud jde o oblast Chaca, měl konkrétně na mysli bavlnu, jejíž výkupní cena mohla z roku na rok klesnout i o 50 % a tím připravit farmáře o jakýkoliv zisk. Na závěr pak shrnul: *„Ku konci neradím nikomu, aby se sem stěhoval, nechce-li se také přizpůsobiti zdejším poměrům. Přistěhovalec nesmí myslet, že předělá Ameriku. Amerika předělá každého a kdo má odvahu a chuť k práci, tomu štěstí přeje.“* (Kotál 1927: 19)

Je zajímavé, že Kotál ve svých článcích udílel rady, které byly vlastně antitezí jeho vlastního počínání. Trpělivost, snaha dlouhodobě pracovat na jednom místě a přetvářet přírodu, to nikdy nepatřilo mezi jeho ctnosti. Nicméně musíme zdůraznit, že v tomto bodě se rozhodně nemýlil. Podmínky pro zemědělskou kolonizaci nebyly v Latinské Americe nikdy příliš dobré. Obzvláště pokud se organizovaně nezakládaly rovnou celé osady, což ale nebyl, jak bylo již uvedeno, český způsob. V konkurenci místních latifundistů totiž bylo velmi obtížné se prosadit, a to i při kultivaci průmyslových plodin, jakou byla bavlna (Dubovický 1987: 142). Zejména v meziválečném období totiž klesl její význam i cena a pomalu se díky mechanizaci upouštělo od rodinného farmaření a přecházelo se k plantážovému (Brown 2011: IX). Kotál tedy svým varováním nikterak nepřeháněl.

²² AMZV, f. V. sekce – administrativní 1918–1939, k. 495, Výstřižek článku V. Kotála Kotal o Mexiku ze *Svornosti* 4. 6. 1922 bez stránkování.

Dalším důvodem, proč Kotál nedoporučoval stěhování za oceán, byla krajanská rozpolcenost a nejednotnost. I tady se opíral o vlastní zkušenosti, neboť i k němu samému se, možná oprávněně, jeho druhové obrátili zády. Šlo o typický problém českého vystěhovalectví, kdy se mezi sebou svářely z různých důvodů jednotlivé frakce a vznikala tak na sobě nezávislá sdružení. Ve Spojených státech amerických k tomu docházelo také, nicméně tam byla migrace tak početná, že se nejednalo o existenční problém. Ovšem ve velmi malých československých koloniích v Latinské Americe byla situace mnohem horší. Nebylo totiž možné zřídit například podpůrný spolek, který by poskytoval alespoň základní sociální jistoty – v případě nemoci, smrti nebo živelné katastrofy.²³ Jediné krajanské organizace vniklé v Latinské Americe tak měly převážně kulturní a společenský charakter (Baďura 1989: 214–215).

Kotál si pak všímá, že i když roste počet krajanů v Argentině, nemusí to nutně znamenat zlepšení situace.

„Československá kolonie rapidně vzrůstá, ale její spolkový život je pouze na papíře, pro samé strany a straničky. Vycházel zde časopis ‚Jihoa-meričan‘, páni se však mezi sebou nepohodli, začal vycházeti ‚Věstník československý‘ a teď oznamuje strana dělnická, že bude od 15. prosince [1926] vydávati svůj samostatný dělnický časopis. Nevím, jak si ti pánové představují práci pro lid a národ.“ (Ani v cizině 1927: 1–2)

I v tomto bodě se Kotál nemýlil, což nám potvrzují slova vyslance Kybala, který dorazil do Buenos Aires mimo jiné za krajany. Poměry v kolonii pak Kybal hodnotil jako velmi tristní a reflektující i národnostní rozdělení Československa. Němci měli svoje vlastní organizace a podobně na tom byli zřejmě i Slováci, protože on sám žádného nepotkal. Mezi českými spolky (České národní sdružení, Sokol a Český klub) panovaly neshody tak velké, že se je ani tak zdatnému mediátorovi, jakým byl Kybal, nedařilo uklidnit. Aby toho nebylo málo, vlastní sdružení měli i komunisté, kteří setrvali na napadání všechny okolo.²⁴

23 Jedinou výjimkou byly podpůrné spolky T. G. Masaryk a Slavia v Presidencia Roque Sáenz Peña. Ten první byl ale zřízen za první světové války jako odbočka Československého národního sdružení a podporoval spíše Masarykův zahraniční odboj. Slavie zase fungovala jako kulturní spolek a občas jako nepřilíhající úspěšná zemědělská kooperativa. V letech dopadů hospodářské krize 1929–1933 poskytovala i podporu krajanům v nouzi, zdravotní péči a sociální zabezpečení. Ovšem finanční potíže zabránily plnému rozvoji těchto služeb. (Kazimour 1937: 68, 114–121; Dubovický 1987: 161–166).

24 HIASU, f. Vlastimil Kybal papers, k. 8 – Diplomatické paměti Vlastimila Kybala, složka 6 – Diplomatická činnost v Brazílii a Argentině, 1925–1927, V. část, s. 109–111.

Konečně posledním důvodem, proč Kotál vystupoval proti vystěhovalectví, byl postoj oficiálních úředníků a podnikatelů vůči migrantům. Československý dobrodruh kritizoval už agenty, kteří ke stěhování lákali. Ty vykresloval jako lidské hyeny a obchodníky s lidským masem. Přímou označil ty z Hybernské ulice, kde byla kancelář společnosti Hambursko-Americká linie (oficiálně HAPAG – Hamburg-Amerikanische Packetfahrt-Aktien-Gesellschaft) (Kotál 1930: 146). Špatně byli hodnoceni také úředníci v tzv. Hotelu Imigrantů v Buenos Aires, kteří přednostně propouštěli španělsky mluvící cestující, ale ty zbylé pak zdržovali a jen liknavě jim hledali práci (tamtéž: 10–11).

Další kritizovanou skupinou byli někteří podnikatelé, kteří s vystěhovanci nakládali jako s otroky a nechávali je úmorně pracovat v hrozných podmínkách (Dobrodružný život 1923). Úplatní státní úředníci nebo policisté pak nad takovýmto jednáním přimhouřili oko, nebo na něm rovnou dokonce participovali (Kotál 1930: 26). Právě s korupcí, která je považována za jeden z nejvýznamnějších společenských problémů Latinské Ameriky i v dnešní době, měl podle všeho Kotál jakožto policista bohaté zkušenosti. Byla totiž tak všudypřítomná a přesvědčivá, že i on sám ji považoval za součást svého výdělků. Krajané z Chaca pak líčí jeho (ne)slavný výrok: „*Když mohou krást představení, tedy mohu krást také.*“ („Cestovatelská“ činnost 1926: 4)

Kotálův vliv na vystěhovalectví

Dobrodruh Václav Kotál byl tedy jedním z nejznámějších kritiků vystěhovalectví do Latinské Ameriky ve 20. letech minulého století, ale zbývá ještě zodpovědět otázku, nakolik se mu podařilo přesvědčit jeho spoluobčany. Mohl být někým, kdo skutečně odradil stovky lidí od stěhování za oceán? Na tuto otázku bohužel nemůžeme zodpovědět na základě empirických dat, neboť nám scházejí výpovědi těch, co zůstali doma. Nicméně můžeme tento problém alespoň odvodit.

Předně musíme zdůraznit, že Kotál byl velmi charismatickou osobností. Svým vzezřením působil skutečně jako hrdina z dobrodružných románů. Z údajů v jeho pase zjistíme, že měl vysokou štíhlou postavu a protáhlý obličej s modrýma očima a blondatými „Samsonovými“ vlasy. To budilo velkou pozornost.²⁵ Ze španělsky psaného deníku *La Prensa*, který vycházel v texaském San Antoniu, získáme svědectví, že cestovatel své okolí opravdu fascinoval:

25 ANM, f. Václav Kotal, NAD 31, Pas vydaný republikou El Salvador, 27. 2. 1922.

„Byl to právě způsob, jakým se nám včera večer představil tento mladý pozoruhodný cizinec, který se ukázal hodným naší pozornosti. Když se uvedl v redakci LA PRENSY, okamžitě vyvolal obdiv, zájem, zvědavost a zaujetí. Vysoký, štíhlý, oblečený zcela v khaki a ve vysokých kožených botách; ovinutý kolem pasu žlutým opaskem plným nábojů, kolem hrudi řemínek, na jehož konci je brašna, zatímco na rukávu levé ruky má červeno-modro-bílou stužku, která byla tím hlavním, co odlišovalo jeho skautskou uniformu. (...) A jeho oči, jeho velké modré oči, které srší inteligentními jiskrami, které mají, když o něčem přemýšlí, sladkost a jemnost upřímně otevřené a zcela zdravé duše; duše, která se zcela otevírá, když ústa s tenkými rty vyjadřují slova jejího přesvědčení.“ (Un andarín 1922: 1)

V dobách, kdy o něm média vehementně informovala, získal Kotál několik přízvisek, z nichž mnohá byla velmi lichotivá. Například jej přirovnávali ke známé osobnosti Buffalo Billovi (Argentinští Čechoslováci 1927). Jiné přezdívky byly globetrotter, světoběžník nebo světošlap, což nebyla úplně pravda, neboť jak víme, svět nikdy neobešel, pouze to měl v plánu. Přesto byl v letech 1922 a 1923 na vrcholu slávy a jeho článkům a názorům bylo dopřáváno sluchu. Jiná označení už tak příznivá nebyla. V jeho rodných jižních Čechách například poukazovali na to, že práší (vymýšlí si) jako Karel May (Věnceslav Kotal 1926). Toto přirovnání ale není úplně přesné, protože na rozdíl od Maye Kotál v Americe skutečně byl a v Náprstkově muzeu existují dodnes v jeho fondu deníky,²⁶ které potvrzují i to, že ji pěšky procestoval. Pravdou nicméně zůstává, že ve svých příbězích neuváděl přesné informace. Těžko mohl být například ohrožován tygry,²⁷ když ti se na tomto kontinentu vůbec nevyskytují (Zamastil 1923c: 1).

Velkou kontroverzi také vzbudil fakt, že Kotál v Americe vybral peníze na cestu z Chicaga do Prahy, kterou ale nerealizoval pěšky, nýbrž lodí. Mnohými tak byl obviněn ze zpronevěry, a byť nakonec neskončil u soudu, jeho slávou to bezpochyby otrásl. V redakci *Svornosti* se jej sice snažili omlouvat, že šlo o kompenzaci za jeho pouť z Argentiny, za níž bezpochyby zaslouží uznání (Zamastil 1923a: 1), ale v očích mnoha krajanů, včetně jeho přátel a spoluobyvatel z Bratřic tak naprosto ztratil morální kredit (Chvátal 1923).

26 ANM, f. Václav Kotal, NAD 31, Svazek cestopisných záznamů č. 1–4, i. č. 3/63.

27 Je pravdou, že se v latinskoamerickém prostředí setkáme s výrazem *tigre* nebo *tigre americano*, což je výraz pro jaguára. V českém kontextu ale nejde překládat doslova, což by Kotál, označující se za cestovatele, měl vědět a použít správný zoologický překlad.

Rovněž krajané v Argentině o něm nepsali zrovna lichotivě, když se za nimi vypravil podruhé v roce 1926. Ve svých propagačních materiálech se totiž označil velmi pompézně jako novinář, romanopisec a propagátor československého průmyslu a obchodu.²⁸ Ve dvou článcích, přičemž jeden sepsali obyvatelé Presidencie Roque Saénz Peña, odsoudili jak jeho cestovatelské, tak mravní kvality. Rovněž nechápali, proč má být člověk bez jakéhokoli ekonomického vzdělání vyslancem československého průmyslu (Cestovatel 1926; „Cestovatelská“ činnost 1926). Namísto přivítání byl Kotál v Buenos Aires terčem protestů a tato kontroverze si našla cestu i do českého tisku a Pražské vzorkové veletrhy musely uvést na pravou míru, že nebyl jejich zmocněncem, ale pouze korespondentem (Argentinští Čechoslováci 1927). V každém případě od něj dali ruce pryč a z jeho druhé dobrodružné výpravy mu v *Nové Praze* otiskli pouze dvě fotoreportáže a jeden článek.

Kotál se tak z výsluní roku 1922 dostal velmi rychle do nepřízně a byl často kritizován. Je otázkou, do jaké míry byly tyto články čteny, nicméně je nutné zdůraznit, že pokud šlo o jeho komentáře k vystěhovalectví a popisy života za oceánem, tyto nikdo nerozporoval. Ostatně ani nebylo příliš co v tomto ohledu vytýkat, neboť jak jsme si ukázali v předchozí kapitole, většinou se jeho informace zakládaly na pravdě. To bylo potvrzeno i jinými migranty s podobnými zkušenostmi a také vládními úředníky schraňujícími materiály k životu krajanů za Atlantikem.

Zajímavé hodnocení, do jaké míry byl Kotál ve svém odrazování úspěšný, nabízejí také statistiky migrace. Ty na první pohled jeho snahy nereflktují, neboť počet českých krajanů ve třech největších státech Latinské Ameriky stoupal. Nešlo samozřejmě o velký nárůst jako v letech před první světovou válkou, ale nelze jej přehlédnout. V Mexiku mělo v polovině 30. let žít 850 Čechoslováků.²⁹ V Brazílii 7 000 a v Argentině dokonce 30 000 (Kybal 2003: 42). Když ale rozebereme charakter této migrace, tak zjistíme, že Kotálova kritika jistý účinek mít mohla. V meziválečném období totiž do Latinské Ameriky mířili především zkušení dělníci, obchodníci a technici, neboť laciné pracovní síly byl v těchto zemích povětšinou dostatek.

V Mexiku proto nalezneme těžaře ropy v Tampicu, dělníky a techniky v Monterrey a obchodníky v hlavním městě Ciudad de México. V Brazílii to bylo obdobné, zejména v Sao Paulu, v Uruguayi zase nejvíc Čechů pracovalo v tamním pivovaru. V Argentině žili čeští železničáři v Taří Viejo, dělníci cukrovaru v Córdoba, pracovníci jatek v Berissu, těžaři ropy v Comodoro Rivadavia (Dubovický 1989b: 123–125). Jediné výjimky

28 ANM, f. Václav Kotál, NAD 31, Kotálova vizitka z roku 1926.

29 AMZV, f. I. sekce – prezidium 1918–1939 – oddělení I1 a I2 Diplomatický sbor, k. 78, Zpráva o činnosti vyslanectví za rok 1934.

představují několikrát zmiňovaná kolonie Presidencia Roque Saénz Peña a paraguayský Fram, případně malé osady Veronica a ty v argentinských provinciích Mendoza nebo Jujuy a Guarany v Brazílii (Dubovický 1988: 198–199, 207–208). Ve svých článcích pak Kotál nedoporučoval především migraci za zemědělskou půdou do Latinské Ameriky a ta byla v meziválečné době skutečně minimální. Českoslovenští farmáři mířili totiž do Francie (Klíma 1925: 20, 173)³⁰ nebo Kanady, kam je zvala přímo vláda, která se aktivně snažila zalidnit své prerie na středozápadě. Naopak dělníkům a jiným technickým profesím vstup do země zapovídala.³¹ Vůči Kanadě se ale Kotál nijak nevymezoval, neboť ji nikdy nenavštívil.

Zajímavé je také bezpochyby srovnání Kotálova narativu s jeho souputníky, tedy dalšími meziválečnými cestovateli z Československa. Jejich názory na vystěhovalectví do Latinské Ameriky hodnotí česká historiografie jako ambivalentní. Na jedné straně upozorňovali na těžkosti spojené s přesunem za oceán, jinak ale uznávali, že pomohla jednotlivcům řešit jejich personální a sociální problémy (Opatrný 2006: 51; Kybal 2003: 43–44). Při detailnějším pohledu ale zjistíme, že považovali zemědělskou kolonizaci v Latinské Americe jako symbol úspěchu a v tomto ohledu se tedy od Kotála naprosto odlišovali.

Cestovatel a spisovatel František Čech-Vyšata, jenž v Jižní Americe strávil čtvrtstoletí, byl vůči vystěhovalectví spíše kritický, přičemž se v tomto ohledu zaměřil zejména na agenty rejdařství, kteří podmínky migrantů ve svých materiálech značně přikrášlovali (Opatrný 2005: 46–48). Na druhou stranu byly jeho spisy plné dobrých a úspěšných příkladů české zemědělské kolonizace v Jižní Americe. Podobně jako další autoři i Čech-Vyšata zmiňoval, že za rozvojem těchto osad stála tvrdá práce a souboj s panenskou přírodou. Patrné je to zejména u jeho popisu československé osady Guarany (někdy též Comandahy) v brazilském státě Rio Grande do Sul. Vylíčil zde stručnou historii vesnice, kterou zakončil zasněnou úvahou o nabytém bohatství a úspěchu Čechoslováků v Brazílii (Čech-Vyšata 1936: 41–64). Ještě dále pak zašel v případě Argentiny, jejíž podmínky pro zemědělství vylíčil jako nejlepší na světě. „*Přírodní poměry jsou v Argentině lepší než kde jinde, ani Spojené státy severoamerické nevyjímaje. Argentina byla a po dlouhý čas ještě bude vyvolenou zemí pro každého vystěhovalce, který chce a umí zabývat se zemědělskou prací.*“ (Čech-Vyšata 1927: 8)

30 Do Francie např. odešlo mezi léty 1923 a 1930 přes 26 000 zemědělců z Československa. Číslo udává Bulletin du Ministère du travail (1920–1931), citováno dle Cross 1983: 75.

31 NAČR, f. MSP, k. 4011, Rýznar ministerstvu zahraničí, 22. 5. 1922, č. d. 1902.

Stejného názoru byl také cestovatel a novinář Vladislav Forejt, píšící pod přezdívkou Alan. Ten měl podobně jako Vyšata bohaté zkušenosti s Amerikou a hned několikrát kontinent navštívil dlouhodobě. Ve svých článcích pro *Národní listy* se věnoval životu krajanů a neopomenul zmínit ani nejvýznamnější českou zemědělskou kolonii Presidencia Roque Sáenz Peña (Dubovický 1987: 139). Podle jeho názoru byla rozvinutá, znamenitá a Čechoslovákům se v ní dařilo dobře (Forejt Alan 1928). Asi nejlépe shrnuje jeho pohled kniha *Amerikou s prázdnou kapsou*, pro kterou sbíral materiály během svých pobytů. V kapitole o kolonizaci v Chacu ji dokonce doporučil jako dobrý příklad pro ostatní:

„My Češi začínáme obyčejně těžce, obyčejně bez groše. A proto musíme tam, kde ještě lze začínat s prázdnýma rukama. Máme žhavou touhu aspoň po kousíčku vlastní půdy a nalezneme-li ji, dovedeme si jí vážit. Pionýři za hranicí civilisace nebývají příslušníci bohatých národů, první brázdu do panenské země vyorává obyčejně náš člověk. A dovede, panečku, udělat něco, na co se pak jezdí z daleka dívat.“
(Forejt Alan 1941: 42)

Podobně situaci krajanů na venkově popisoval Ferdinand Hýža, který ve svých spisech kladl důraz na bohaté pohoštění, jež se mu u nich dostalo. Presidencii Roque Sáenz Peña pak charakterizoval jako naši největší a nejúspěšnější zemědělskou kolonii a v případě Framu hovoří o dobrých životních podmínkách a optimistickém pohledu, s nímž obyvatelé hleděli vstříc budoucnosti (Hýža 1928; Hýža 1938).³² S Hýžou souhlasil i jeden z pozdějších cestovatelů František Alexander Elstner, když zmínil sice těžký, ale úspěšný boj Čechoslováků v Chacu, který je měl proslavit po celé Argentině (Elstner 2017: 56, 75).

Když bychom tedy měli Kotálův vliv shrnout, je třeba říct, že byl minimálně jistou dobou vlivnou figurou. Objevily se vůči němu kritické hlasy, ale bylo to spíše v regionálních nebo argentinských novinách. Navíc se týkaly více jeho morálních kvalit a nezpochybňovaly jeho názory na vystěhovalectví. Asi by bylo naivní se domnívat, že zemědělství migranti byli v meziválečném období odrazeni od stěhování do Latinské Ameriky pouze Kotálem. Svou roli zde hrály i jiné informační zdroje, dopisy příbuzných nebo varování úřadů. Velkým faktorem pak byla zcela nepochybně Velká hospodářská krize, která zasáhla americký kontinent velmi silně, zejména pokud jde o zaměstnanost a ceny plodin. Na základě předložených faktů ale můžeme říct, že Kotál svou publikační činností přispěl k omezení rolnické migrace za oceán.

³² NAČR, f. Československý ústav zahraniční I 1928–1941, k. 33, Ferdinand Hýža, *Žpráva o cestě do Jižní Ameriky*, s. 53 a 98.

Závěr

Pokud bychom měli zhodnotit působení českého „globetrottera“ Václava Kotála, můžeme říct, že byl jednou z významných figur, které odrazovaly od migrace za oceán. Vedly ho k tomu především jeho špatné zkušenosti, neuspokojivé podmínky v cílových zemích, nejednotnost krajanů a zkorumpovaní úředníci a podnikatelé, kteří špatně zacházeli s vystěhovalci. Kotál byl bezpochyby dobrým pozorovatelem, neboť obdobné informace nalezneme i v dalších zdrojích. Do značné míry se tak jeho varování zakládalo na pravdě. Především pak tvrzení, že by případní zájemci neměli očekávat v Americe snadné živobytí. Můžeme tedy potvrdit, že Kotál publikoval také pravdivé informace. Je zajímavé, že nikde nekritizoval přístup československého státu, ani nikde nevyzýval, že by měl o krajany více pečovat.

Částečně se také potvrdila hypotéza, že napomohl omezení migrace do Latinské Ameriky. Ta ovšem platí pouze u venkovských vystěhovalců, kteří se chtěli na subkontinentu věnovat zemědělství. Bylo to ostatně také jeho hlavní téma, neboť na základě vlastních zkušeností o něm věděl nejvíc. Nelze pochopitelně říct, že byl v tomto ohledu tím hlavním činitelem. Zcela nepochybně tu byly i jiné faktory – jako celkový pokles zájmu o migraci do Latinské Ameriky, zdražení zemědělských pozemků, hospodářská krize (Barteček 1988: 241) a nedostatečná podpora československé vlády a finančních kruhů (Dubovický 1988: 221–222). Nicméně pokud se podíváme na empirická data a profil československé krajanské společnosti, zjistíme, že do států, jako bylo Mexiko, Argentina nebo Brazílie, se v meziválečném období stěhovali spíše kvalifikovaní dělníci, podnikatelé a obchodníci. Kotál tedy svou kritikou farmaření jistě přispěl k tomuto stavu, obzvláště když zjistíme, že v kontextu jiných československých cestovatelů meziválečného období měl unikátní narativ. Jeho varování před zemědělskou kolonizací tak padlo doslova na úrodnou půdu.

Květen 2021

Bibliografie

Archivní fondy

Archiv Městského muzea Antonína Sovy v Pacově, fond Věnceslav Kotál.
Archiv ministerstva zahraničních věcí, fond I. sekce – prezidium 1918–1939.

Archiv ministerstva zahraničních věcí, fond V. sekce – administrativní 1918–1939.

Archiv Náprstkova muzea, fond Václav Kotal.

Hoover Institution Archives Stanford University, fond Vlastimil Kybal papers.

Národní archiv České republiky, fond Ministerstvo sociální péče 1918–1951.

Národní archiv České republiky, fond Československý ústav zahraniční I 1928–1941.

Státní okresní archiv Pelhřimov, fond Místní národní výbor Bratřice 1945–1990.

Dobové novinové články

Ani v cizině nejsme svorni. 1927. *Český směr* 12. 2. 1927: 1–2.

Argentinští Čechoslováci proti Věnc. Kotalovi. 1927. *Nový jihočeský věstník* 27. 2. 1927: 2.

Argentinští Čechoslováci proti domnělému zmocněnci Pražských vzor-
kových veletrhů. 1927. *Národní listy* 27. 1. 1927: 3.

Cestovatel Václav Kotal. 1926. *Jihoameričan* 4. 11. 1926: 5.

„Cestovatelská“ činnost Václava Kotala. 1926. *Jihoameričan* 9. 12. 1926: 4.

Cvek, Vojtěch. 1966. Na konci celého světa je domov. *Nástup* 3. 11. 1966: 3.

Československý konsul obchodníkem lidským masem. 1928. *Večerní list* 12. 7. 1928: 3.

Dobrodružný život našeho krajana. 1923. *Český směr* 12. 1. 1923: 3.

Forejt Alan, Vladislav. 1928. Poslední stanice. *Národní listy* 8. 6. 1928: 3.

Jak o nás mluví ti různí „našinci“ z Ameriky. 1923. *Rudé právo* 23. 3. 1923: 5–6.

Hrozná utrpení vystěhovalců v Argentině. 1923. *Venkov* 12. 9. 1923: 5.

Hýža, Ferdinand. 1928. U krajanů v Praquay [sic!]. *Noviny z pod Radhoště* 16. 6. 1928: 1–2.

Hýža, Ferdinand. 1938. Jihoamerické vzpomínky. *Krajan* 1. 1. 1938: 9.

Chvátal, L. 1923. „Globetrotterovi“ V. Kotalovi. *Nový jihočeský věstník* 18. 3. 1923: 2–3.

Kotal, český globe-trotter. 1922. *Amerikán: národní kalendář na rok 1923*: 237–252.

Kotál, Věnceslav. 1927. Z československých kolonií v cizině. *Nová Praha* 24. 2. 1927: 19.

Ministerstvo sociální péče v Praze. 1924. *Jihoamerický Čechoslovák* 12. 6. 1924: 2.

Přerušená pouť pěšky kolem světa. 1922. *Národní politika* 29. 12. 1922: 3.

Un andarín checo-eslovaco que se propone darle vuelta al mundo. 1922. *La Prensa* 25. 6. 1922: 1.

- Un memorial especial relacionado con la propaganda antiargentina del Ministerio de Previsión Social de Praga, remitido al gran diario argentino „La Prensa“. 1924. *Jihoamerický Čechoslovák* 31. 7. 1924: 1.
- Věnceslav Kotal. 1926. *Nový jihočeský věstník* 14. 11. 1926: 2.
- Vystěhovalcký mor na Myjavsku. 1923. *Lidové noviny* 20. 3. 1923: 4.
- Výstraha vystěhovalcům do Argentiny. 1923. *Venkov* 12. 9. 1923: 5.
- Zamastil, František. 1923a. Dozvuky Kotalových cest. *Nový jihočeský věstník* 28. 1. 1923: 1.
- Zamastil, František. 1923b. Dozvuky Kotalových cest. *Nový jihočeský věstník* 4. 2. 1923: 1.
- Zamastil, František. 1923c. Dozvuky Kotalových cest. *Nový jihočeský věstník* 18. 2. 1923: 1.

Literatura

- Barteček, Ivo. 1988. Československá kolonizace v Brazílii. In: *Češi v cizině* 3. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV: 237–250.
- Baďura, Bohumil. 1989. Los Checoslovacos en Argentina durante la primera guerra mundial. *Ibero-Americana Pragensia* 23: 213–237.
- Baďurová, Monika – Baďura, Bohumil. 1995. Vystěhovalectví z českých zemí do Brazílie před vznikem ČSR. *Český lid* 82, 4: 323–335.
- Barteček, Ivo. 1997. Emigración desde los países checos y Checoslovaquia hacia la América Latina. *Ibero-Americana Pragensia* 31: 227–241.
- Jiránek, Jiří – Barteček, Ivo. 2013. *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Brouček, Stanislav – Vasiljev, Ivo. 1985. K charakteristice československé vystěhovalcké politiky mezi dvěma světovými válkami. *Český lid* 72: 71–80, 149–156.
- Brown, Clayton. 2011. *King cotton in modern America: a cultural, political, and economic history since 1945*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Cross, Georgie S. 1983. *Immigrant Workers in Industrial France: The Making of a New Laboring Class*. Philadelphia: Temple University Press.
- Čech-Vyšata, František. 1927. *Ž tajů Kordiller. Patnáct let v Jižní Americe III*. Praha: Kvasnička a Hampl.
- Čech-Vyšata, František. 1936. *Středem Jižní Ameriky*. Praha: Československá grafická Unie.
- Dubovický, Ivan. 1987. Krajanská kolonie Presidencia Roque Saenz Peña. (Příspěvek k počátkům českého vystěhovalectví do Argentiny). In: *Češi v cizině* 2. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV: 139–179.

- Dubovický, Ivan. 1988. Kolonizační pokusy v Argentině a meziválečná Československá republika. In: *Češi v cizině* 3. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV: 193–236.
- Dubovický, Ivan. 1989a. Formování českého a slovenského etnika v Argentině. In: *Češi v cizině* 4. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV: 130–141.
- Dubovický, Ivan. 1989b. La Política Emigratoria de Bohemia en Relación con Argentina, 1848–1938, 1ª parte. *Ibero-Americana Pragensia* 23: 111–128.
- Dubovický, Ivan. 1990. La Política Emigratoria de Bohemia en Relación con Argentina, 1848–1938, 2ª parte. *Ibero-Americana Pragensia* 24: 151–185.
- Elstner, František Alexander. 2017. *Tango Argentino*. Praha: Městská knihovna v Praze. Dostupné na: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/29/97/18/tango_argentino.pdf
- Forejt Alan, Vladislav. 1941. *Amerikou s prázdnou kapsou*. Praha: Orel.
- Kázecký, Stanislav. 2001. La emigración checa y checoslavaca al Paraguay, 1ª parte. *Ibero-Americana Pragensia* 35: 119–136.
- Kázecký, Stanislav. 2002. La emigración checa y checoslavaca al Paraguay, 2ª parte. *Ibero-Americana Pragensia* 36: 137–151.
- Kázecký, Stanislav. 2003. La emigración checa y checoslavaca al Paraguay, 3ª parte. *Ibero-Americana Pragensia* 37: 149–160.
- Kazimour, Karel (ed.). 1937. *Památník československé kolonie v argentinském Čaku 1912–1937*. Presidencia Roque Sáenz Peña: Nákladem časopisu Venkov Čákeňský.
- Klíma, Stanislav. 1925. *Čechové a Slováci za hranicemi*. Praha: J. Otto.
- Kotál, Václav. 1930. *V zemi zlata a utrpení*. Pelhřimov: Emil Šprongl.
- Kybal, Vlastimil. 2003. *Po československých stopách v Latinské Americe*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Opatrný, Josef (ed.). 2005. *Emigración Centroeuropea a América Latina III*. Praha: Karolinum.
- Opatrný, Josef (ed.). 2006. *Emigración Centroeuropea a América Latina IV*. Praha: Karolinum.
- Perutka, Lukáš. 2014. *Checoslovaquia, Guatemala y México en el período de la Revolución Guatemalteca*. Praha: Karolinum.
- Perutka, Lukáš. 2017. Jižní Amerika a její hospodářství na počátku 20. století pohledem Zdeňka Fafla. *Český časopis historický* 115, 4: 1046–1074.
- Zourek, Michal. 2014. *Checoslovaquia y el cono sur 1945–1989. Relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*. Praha: Karolinum.

Obr. Václav Kotál jako světoběžník. Kartačka pro krajany z USA. Asi 1922.